

Rozkwit badań regionalnych oraz zainteresowanie dziejami małych ojczyzn przyniósł w ostatnich dwudziestu latach szereg książek i artykułów podejmujących tematykę rozmaitych miejscowości. Bardzo często teksty te wychodziły spod piór amatorów, co nie zmniejszało wartości poznawczych i walorów badawczych przynajmniej niektórych z tych publikacji. Powstawaniu tych prac sprzyjało też pozytywne nastawienie władarzy gmin, którzy upatrywali w nich jeden z elementów promocji. Najczęściej powstawały prace o samodzielnych miejscowościach, wsiach i gminach, natomiast jak dotąd pojawiały się jedynie przyczynki do dziejów wsi, które w wyniku rozrostu aglomeracji traciły status osobnej miejscowości, a stawały się częścią większej i bardziej złożonej struktury, jaką jest miasto z jego dzielnicami, w tym wypadku Rybnik. Proces ten jest dość dobrze poznany, ale głównie ze strony rozwijającego się miasta, natomiast brakowało jak dotąd spojrzenia na ten proces od strony wchłoniętej wsi, jaką był Zamysłów.

Niniejszy tekst ma na celu analizę funkcjonowania miejscowości Zamysłów, zarówno jako samodzielnej gminy wiejskiej, jak i jednej z dzielnic Rybnika. Rozdział dotyczący historii Zamysłowa skupia się przede wszystkim na okresie do 1945 r., aby ukazać, jak wydarzenia o zasięgu europejskim wpłynęły na małą wieś na Górnym Śląsku. Wydarzenia te przedstawiono przez pryzmat zamysłowski. Rozdział geograficzno-przyrodniczy poświęcono szerokiemu wachlarzowi problemów dotyczących położenia samej miejscowości, jej zmieniających się granic oraz warunków przyrodniczych. Fragment odnoszący się do zagadnień społecznych i kulturalnych, pozwolił przeanalizować nie tylko życie społeczne, tworzone przez zamysłowian organizacje, ale i warunki, w jakich one powstawały i działały oraz specyficzny przejaw życia społeczno-kulturalnego, jakim jest sport. W kolejnych rozdziałach omówiono dwie instytucje, które wywarły wielki wpływ na kształtowanie się Zamysłowa jako pewnej wspólnoty, zamkniętej w określonych ramach, mianowicie parafię i szkołę. Z kolei w rozdziale poświęconym zagadnieniom demograficznym udało się prześledzić rozwój ludnościowy Zamysłowa. Osobno omówiono gospodarkę na Zamysłowie oraz działalność ciał samorządowych. Szczególnie dużo miejsca poświęcono sprawom codziennym, jakimi żyli mieszkańcy Zamysłowa.

Wiele informacji przyniosła kwerenda archiwalna, przeprowadzona w oddziale w Raciborzu Archiwum Państwowego w Katowicach. Wykorzystano przede wszystkim materiały Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Rybniku z lat 1950–1973¹, Miejskiej Rady Narodowej w Rybniku² oraz Urzędu Miejskiego w Rybniku³. Ponadto kwerendą objęto księgi Urzędu Stanu Cywilnego w Zebrzydowicach⁴ i Popielowie⁵. Niezwykle cenne okazały się zamysłowskie akta gruntowe⁶. Ciekawe informacje na

1 Archiwum Państwowe w Katowicach oddział w Raciborzu (dalej: APR), Zespół akt Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Rybniku 1950–1973 (dalej: PMRN).

2 APR, Zespół akt Miejskiej Rady Narodowej w Rybniku 1974–1990 (dalej: MRN).

3 APR, Zespół akt Urzędu Miejskiego w Rybniku 1975–1990 (dalej: UM).

4 APR, Zespół akt Urzędu Stanu Cywilnego w Zebrzydowicach 1874–1905 (dalej: USC Zebrzydowice).

5 APR, Zespół akt Urzędu Stanu Cywilnego w Popielowie 1874–1905 (dalej: USC Popielów).

6 APR, Zespół akt Królewskiego Sądu Obwodowego w Rybniku (dalej: AG Zamysłów).

temat szybu znajdującego się na terenie Zamysłowa odnaleziono w aktach Kopalni Węgla Kamiennego „Rymer”⁷. Udało się również wykorzystać szczątkowe materiały po Towarzystwie Młodych Polek⁸ oraz dokumentację Inspektoratu Szkolnego w Rybniku⁹.

Kwerendę archiwalną przeprowadzono także w archiwum Działu Historii i Kultury Regionu Muzeum w Rybniku, gdzie znalazły się materiały Związku Bojowników o Wolność i Demokrację¹⁰. Dzięki uprzejmości członków Rady Dzielnicy Zamysłów wykorzystano także materiały z jej archiwum (Archiwum Rady Dzielnicy Zamysłów, dalej: ARDZ). Również miejscowa wspólnota Franciszkańskiego Zakonu Świeckich udostępniła swoje materiały archiwalne (dalej: FZŚ).

Oprócz materiałów archiwalnych przeprowadzono kwerendę biblioteczną, która objęła zarówno pozycje książkowe, jak i prasę regionalną. Z przedwojennych tytułów prasowych należy wymienić „Polskę Zachodnią”, z powojennych zaś „Nowiny”, „Gazetę Rybnicką”, „Tygodnik Rybnicki” oraz wybrane numery „Dziennika Zachodniego”.

Należy zaznaczyć, iż poszukiwania te wiązały się z poważnym utrudnieniem, jakim w zasadzie jest stosunkowo niewielka liczba wzmianek o Zamysłowie, zarówno jako samodzielnej wsi, jak i dzielnicy Rybnika. Miejscowość ta pojawiała się w publikacjach rzadko i najczęściej była jedynie wzmiankowana. Tekstów poświęconych jedynie Zamysłowowi jest niewiele, a najczęściej stanowią fragment większych opracowań, jak np. Marka Szołtyśka¹¹, Aleksandry Matuszczyk-Kotulskiej i Aleksandra Żukowskiego¹² czy Elżbiety Bimler-Mackiewicz¹³. Teksty w całości poświęconej tej miejscowości pozostawały w maszynopisach, bo tak należałoby traktować opracowanie Alfreda Dyrbusia¹⁴. Osobnej monografii doczekała się szkoła, lecz tekst ten nie został opublikowany¹⁵.

Praca poświęcona Zamysłowowi miała przede wszystkim uzupełnić lukę w stanie wiedzy o podrybnickiej wsi, która stała się dzielnicą Rybnika, a jednocześnie uporządkować dotychczasowy zasób informacji, odpowiedzieć na szereg pojawiających się pytań, a także skonfrontować powtarzane w rozmaitych opracowaniach, także na oficjalnych stronach władz miasta, legendy, które nie znajdują potwierdzenia w materiale archiwalnym i opracowaniach naukowych. Chodziło także o przeanalizowanie sieci połączeń między samym Rybnikiem a Zamysłowem kształtowanych przez ludzi, instytucje i struktury; ogień łańcucha spajającego rozwijającą się aglomerację,

7 APR, Zespół akt Kopalni Węgla Kamiennego Römer w Niedobczycach 1911–1946 (dalej: KWK Römer); Zespół akt Kopalni Węgla Kamiennego „Rymer” w Niedobczycach 1945–1958 (dalej: KWK Rymer).

8 APR, Zespół akt Towarzystwa Młodych Polek – Zarząd Powiatowy w Rybniku 1928–1938 (dalej: Towarzystwo Polek).

9 APR, Zespół akt Inspektoratu Szkolnego w Rybniku 1924–1939 (dalej: Inspektorat Szkolny).

10 Muzeum w Rybniku, sygn. MRy/ADH/1692–1694.

11 M. Szołtysek, *Dzielnice Rybnika*, Rybnik 1999, s. 84–86.

12 A. Matuszczyk-Kotulska, A. Żukowski, *Szlakami Zielonego Śląska 2*, Czerwionka-Leszczynny 2008, s. 334–337.

13 E. Bimler-Mackiewicz, *Rybnik. Znaki samorządnej wspólnoty*, „Zeszyty Rybnickie” 3, Rybnik 2006, s. 143–145; też, *Znaki wspólnot. Zamysłów*, „Gazeta Rybnicka”, 2009, nr 10, s. 43.

14 A. Dyrbuś, *Zamysłów. Zdarzenia i ludzie*, Rybnik 1996.

15 A. Pierchała, *Monografia Szkoły Podstawowej w Rybniku w Zamysłowie w latach 1905–2006*, Racibórz 2008 [maszynopis pracy licencjackiej, napisanej pod kierunkiem dr. Dariusza Chojckiego].

która z jednej strony czerpie z tworzących ją jednostek, a jednocześnie coś daje w zamian. Pytanie, czy pomiędzy daniem i braniem zostaje zachowana równowaga, w wypadku Zamysłowa pozostaje nierozstrzygnięte, bowiem następuje subiektywizacja oceny.

11

W tekście posługiwano się formą „w Zamysłowie” i „na Zamysłowie”. Pierwsza dotyczyła samodzielnej gminy Zamysłów, natomiast druga odnosi się do Zamysłowa jako dzielnicy Rybnika.

